

РОЗДІЛ 11 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 37.041

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

THE MODERN STATE OF PREVENTION OF SEVENTANT BEHAVIOR OF ADOLESCENTS

Андрусин Р.М., к.ю.н., старший викладач
кафедри соціальних дисциплін

Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті визначено сутність і класифікації девіантної поведінки підлітків. Обґрунтовано актуальність, практичну значущість і розкрито зміст профілактики девіантної поведінки в контексті соціалізації молодого людини. Наголошено, що вивчення впливу різних факторів на формування характерологічних та особистісних аномалій і розкриття складних процесів їх формування – це основа розроблення комплексних заходів з профілактики поведінкових порушень. Визначено підходи до вибору профілактичних технологій у профілактиці девіантної поведінки підлітків. Важливим для фахівців з профілактики поведінкових девіацій індивідів і груп індивідів є оволодіння суб'єктами профілактичної роботи знаннями, необхідними для надання інформації про наслідки девіантних дій; освоєння основних понять, категорій, що стосуються соціально-організаційного й психолого-педагогічного напрямів організації та проведення профілактики поведінкових девіацій.

Ключові слова: профілактика, поведінкові девіації, наукові підходи, підлітки, діти, профілактична робота.

В статье определена сущность и классификации девиантного поведения подростков. Обоснована актуальность, практическая значимость и раскрыто содержание профилактики девиантного поведения в контексте социализации молодого человека. Отмечено, что изучение влияния различных факторов на формирование характерологических и личностных аномалий и раскрытие сложных процессов их формирования – это основа разработки комплексных мероприятий по профилактике поведенческих нарушений. Определены подходы к выбору профилактических технологий в профилактике девиантного поведения подростков. Важным для специалистов по профилактике поведенческих девиаций индивидов и групп индивидов является овладение субъектами профилактической работы знаниями, необходимыми для предоставления информации о последствиях девиантных действий; освоение основных понятий, категорий, касающихся социально-организационного и психолого-педагогического направлений организации и проведения профилактики поведенческих девиаций.

Ключевые слова: профилактика, поведенческие девиации, научные подходы, подростки, дети, профилактическая работа.

The article defines the essence and classification of deviant behavior of adolescents. The relevance, practical significance and the content of preventive maintenance of deviant behavior in the context of socialization of a young person are substantiated. It was emphasized that the study of the influence of various factors on the formation of characterological and personality abnormalities and the disclosure of complex processes of their formation is the basis for the development of complex preventive measures for behavioral disorders. The approaches to the selection of preventive technologies in prevention of deviant behavior of adolescents are determined. It is important for specialists in the prevention of behavioral deviations of individuals and groups of individuals to master the subjects of preventive work knowledge necessary to provide information about the consequences of deviant actions; mastering of basic concepts, categories concerning social-organizational and psychological-pedagogical directions of organization and conduct of prevention of behavioral deviations. Preventive work on the prevention of behavioral deviations should primarily focus on eliminating the adverse conditions of development and livelihoods of individuals in society. It is important for specialists in the social sphere to know the features of the prevention of behavioral deviations, which are carried out at different levels of society. Therefore, the prevention of behavioral deviation covers both the implementation of social and organizational activities, as well as direct psychological and pedagogical work in working with the individual, his social environment.

Key words: prevention, behavioral deviations, scientific approaches, teens, children, preventive work.

Процеси трансформації українського суспільства зумовили зміни багатьох сфер життя, що призвело до суттєвих змін у молодіжному середовищі: діти й підлітки дорослішають під час руйнації ціннісних орієнтирів і моральних норм, майнової поляризації та розшарування суспільства.

На цьому етапі державна політика стосовно неповнолітніх найменше забезпечена дієвими механізмами реалізації (соціальними, правовими, моральними). Наявна профілактична діяльність побудована на екстенсивних формах роботи. Профілактично-виховні заходи зорієнтовані переважно не на соціально-педагогічну допомогу, а передусім на заходи адміністративно-правового впливу. Відсутній диференційований підхід до роботи з учнями, які складно піддаються вихованню, чия девіантна поведінка турбує вчителів, батьків, громадськість [1, с. 137].

Дослідженню різних аспектів девіантної поведінки, чинників її виникнення, пошуку форм і методів профілактичної роботи й подолання девіантної поведінки присвячені праці багатьох вітчизняних науковців: В. Афанасьєва, М. Волошенко, Л. Вольнова, Т. Гарасиміва, І. Зверева, В. Оржеховської, Н. Перешейна, В. Співака, А. Самойлова, С. Харченка, М. Фіцули та ін.

Проблема девіантної поведінки молоді, у свою чергу, тісно пов'язана зі значущими питаннями її профілактики й корекції. Для успішної профілактики девіантної поведінки молоді необхідна систематична, комплексна робота з корекції відхилень у поведінці молодих людей, системний аналіз передумов, чинників, що зумовлюють девіантну поведінку [2, с. 98].

Актуальність проблеми, яка розглядається, потребує висвітлення особливостей формування в студентів, фахівців соціальної сфери знань і вмінь профілактичної роботи із запобігання негативним явищам, подолання негативних явищ, причин соціальної дезадаптації індивідів, різних соціальних груп, забезпечення умов для запобігання відхиленням негативного характеру в розвитку й поведінці. Це передбачає необхідність визначення детермінант поведінкових девіацій, шляхів запобігання їм і подолання їх у соціальній роботі [3, с. 43].

Аналіз поняття «профілактика» дає змогу обґрунтувати власне її тлумачення. Так, М. Фіцула визначає місце профілактики поведінкових відхилень у виховному процесі школи: «У виховній роботі з неповнолітніми велике значення має її спрямування на попередження появи від-

хилень у поведінці, тобто профілактика. Разом із тим, загальна виховна робота адресована всьому колективу цього віку, що навчаються в школі, у той час як діяльність із ранньої профілактики має спеціальних адресатів. До них відносяться: а) неповнолітні з відхиленнями в поведінці; б) джерела формування таких відхилень; в) недоліки в діяльності різних ланок виховання, які сприяють впливу названих джерел [4]. Нами враховано думку В. Оржеховської щодо мети профілактичної діяльності. Ученою розроблено соціально-структурний і психолого-педагогічний рівні превентивного виховання [5, с. 67–68].

Науковцями розкрито зміст профілактики девіантної поведінки в контексті соціалізації молодшої людини. І. Щелін акцентує, що профілактика девіантних форм поведінки, по-перше, повинна полягати у впливі на основні фактори (соціальні, психологічні, біологічні) формування відхилень у поведінці; по-друге, проявлятися у взаємній зацікавленості й узгодженій роботі різних відомств, міністерств і спеціалістів; по-третє, повинна проводитися диференційовано [6, с. 27].

Вивчення впливу різних факторів на формування характерологічних та особистісних аномалій і розкриття складних процесів їх формування – це основа розроблення комплексних заходів з профілактики поведінкових порушень [7]. Такою, що стосується всіх аспектів розвитку й життєдіяльності індивіда, є позиція Л. Мардахасєва: «Профілактика – використання сукупності заходів, розроблених для того, щоб запобігти виникненню та розвитку відхилень у розвитку, навчанні, вихованні» [8, с. 231].

Зазначається багатоаспектність профілактики: «Якщо ми хочемо запобігти відхиленням у поведінці особистості, то повинні передусім створити такі умови, за яких виховний процес охопив би всі сторони життєдіяльності, став невіддільною частиною всього буття соціуму, проник у всі сфери суспільних відносин» [9, с. 41]. І. Демєнтьєва наголошує, що у профілактиці девіантної поведінки активність кожного соціального педагога стає визначальною [10, с. 30]. У профілактиці поведінкових відхилень на суб'єктивному компоненті особливо акцентується [11, с. 62].

Насамперед наголошуємо, що поняття «девіантна поведінка», «девіантність», «девіація» трактуються на основі аналізу й узагальнення:

- девіантна поведінка – це система негативних вчинків, дій людини або групи, що не відповідає соціально прийнятним стандартам і характеризується як порушення встановлених у суспільстві моральних і правових норм;
- девіантність – соціально-психологічний стан особи, який свідчить про її здатність до порушення соціальних норм;
- девіація – акт поведінки, спрямований на порушення традиційних соціальних норм [3, с. 45].

Оперування цими поняттями викликане необхідністю акцентуації чи на окремому поведінковому акті, що не характеризує систему вчинків, – «девіація», чи на психолого-педагогічній характеристиці особи – «девіантність», чи на системі вчинків однієї особи – «девіантна поведінка».

Варто зауважити, що поняття «девіантна поведінка» в широкому його тлумаченні – збірний термін, яким охоплюється широке коло девіацій. Поняття «поведінка з відхиленнями» охоплює поведінку й позитивного, і негативного характеру, поняття «девіантна поведінка» – дії та систему вчинків тільки негативного прояву.

Важливим для фахівців соціальної сфери є знання особливостей профілактики поведінкових девіацій, яка є складником соціальної роботи та яка здійснюється на різних рівнях суспільства.

Профілактика девіантної поведінки (попередження, запобігання) – цілеспрямований процес організації і здійснення комплексу профілактичних заходів, спрямованих

на забезпечення соціально-психологічного розвитку й життєдіяльності індивідів, запобігання девіаціям у їхній поведінці. Більш розгорнуто профілактика поведінкових девіацій – це комплексний вплив на суспільні умови розвитку індивіда, спрямований на забезпечення фізичного, психічного, морального, духовного розвитку особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, запобігання девіантним проявам і корекцію девіантних проявів у поведінці, захист і допомогу [3, с. 45].

Профілактична робота із запобігання поведінковим девіаціям першочергово має спрямовуватися на усунення несприятливих умов розвитку й життєдіяльності індивідів у соціумі. Тому профілактика поведінкових девіацій охоплює як здійснення соціально-організаційної діяльності, так і безпосередню психолого-педагогічну роботу в роботі з індивідом, його соціальним середовищем. Сукупність суспільно регламентованих дій, заходів, метою яких є запобігання відхиленням та ускладненням у поведінці індивідів, визначається як соціальна організація профілактики девіантної поведінки. Зокрема, це діяльність соціальних інститутів і структур зі створення оптимального середовища для розвитку індивідів і з метою запобігання поведінковим девіаціям; комплекс заходів, які здійснюються з метою організації соціального простору особистості.

Фахівці з профілактики поведінкових девіацій індивідів і груп індивідів повинні знати таке:

- сутність соціальної профілактики й організації профілактики поведінкових відхилень негативного характеру;
- зміст, специфіку здійснення профілактики девіантної поведінки;
- особливості соціально-організаційної діяльності з профілактики асоціальних явищ;
- напрями менеджменту в профілактичному процесі;
- особливості організації профілактики девіантної поведінки в діяльності різних соціальних структур;
- специфіку технологій подолання поведінкових девіацій;
- запобігати розвитку негативних суспільних явищ;
- виявляти причини соціальної дезадаптації серед різних соціальних груп та окремих осіб [3, с. 45].

Важливим є оволодіння суб'єктами профілактичної роботи знаннями, необхідними для надання інформації про наслідки девіантних дій; освоєння основних понять, категорій, що стосуються соціально-організаційного і психолого-педагогічного напрямів організації та проведення профілактики поведінкових девіацій; стосуються технологій соціальної роботи з управління профілактичним процесом; щодо роз'яснення соціальних норм стосовно різних видів девіантної поведінки; формування навичок культурного проведення дозвілля; створення умов для самореалізації особистості в різних видах творчої, громадської діяльності.

Л. Вольнова в книзі «Профілактика девіантної поведінки підлітків» пише про підходи до вибору профілактичних технологій.

Інформаційний підхід базується на тому, що відхилення в поведінці підлітків від соціальних норм відбуваються тому, що неповнолітні їх просто не знають. Тому основним напрямом роботи має стати інформування неповнолітніх про:

- їхні права й обов'язки, а також вимоги, які висуває суспільство й держава до виконання встановлених для певної вікової групи соціальних норм;
- правові аспекти наслідків поведінки, що відхиляється від норми;
- клініко-біологічні наслідки аномальних звичок;
- шляхи і способи утвердження здорового способу життя [12, с. 157].

В основі соціально-профілактичного підходу є виявлення, усунення й нейтралізація причин та умов, які створюють різного роду негативні явища. Він передбачає таке:

- навчання дітей правил і норм гігієни з урахуванням статевовікових особливостей;
- вивчення особливостей фізичного і психічного розвитку дітей у період перебування в дитячій установі;
- аналіз соціально-культурних умов виховання дітей у конкретному мікросоціальному оточенні – в сім'ї, в колі однолітків тощо.

В основі медико-біологічного підходу лежить заповнення можливим відхиленням від соціальних норм цілеспрямованими заходами лікувально-профілактичного характеру щодо осіб, які страждають на різні психічні аномалії, тобто патологію на біологічному рівні.

Соціально-педагогічний підхід передбачає відновлення чи корекцію якостей особистості підлітка з девіантною поведінкою, особливо його моральних і вольових якостей особистості [14, с. 15].

Щодо компонентів профілактичної роботи. *Освітній компонент. Специфічний аспект* – мати уявлення про наслідки, до яких призводять ті або інші девіантні відхилення в поведінці, й те, та як вони можуть вплинути на життя й долю людини. Мета: навчити молоду людину розуміти й усвідомлювати, що відбувається з людиною (з будь-ким, можливо, і не з ним самим) за тих або інших способів девіантного реагування на проблемні ситуації. *Неспецифічний аспект* – знання про себе, розуміння своїх відчуттів, емоцій, можливі способи роботи з ними, турбота про себе. Мета: формування розвинутої концепції самосвідомості в молодій людині.

Психологічний компонент – корекція певних психологічних особливостей особистості, що сприяють прояву девіантних відхилень у поведінці, створення сприятливого довірчого клімату в колективі, психологічна адаптація школярів групи ризику тощо. Робота з почуттями вини, страху, невпевненості в собі, проблемами відповідальності, прийняття рішень. Мета: психологічна підтримка дитини. Формування адекватної самооцінки, навичок прийняття рішень, уміння сказати «ні», постояти за себе, визначати й нести відповідальність за себе, свої дії та свій вибір.

Соціальний компонент – допомога в соціальній адаптації дитини до умов навколишнього соціуму, оволодіння навичками спілкування, здорового способу життя [12, с. 158]. Мета: формування соціальних навичок, необхідних для здорового способу життя й комфортного існування в навколишній соціальній дійсності [13, с. 157].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ) пропонує виділяти первинну, вторинну і третинну профілактику. Первинна профілактика спрямована на усунення несприятливих факторів, що викликають конкретне явище, а також на підвищення опору особистості впливу цих факторів. Завдання вторинної профілактики – раннє виявлення й реабілітація нервово-психічних порушень і робота з «групою ризику». Третинна профілактика вирішує такі спеціальні завдання, як лікування нервово-психічних розладів, що супроводжуються порушеннями поведінки. Вона також може бути спрямована на запобігання рецидивам в осіб з уже сформованою девіантною поведінкою [15, с. 2].

Соціально-психологічна профілактика може входити в комплекс заходів усіх трьох рівнів. Уважається, що вона найбільш ефективна у формі впливу на умову й причини, які викликають девіантну поведінку, на ранніх етапах [15, с. 2].

Існує сім різних форм соціально-психологічної профілактики. Практичні психологи соціальних служб намагаються впроваджувати їх у свою діяльність у рамках програми корекції девіантної поведінки.

Перша форма – організація соціального середовища на основі подання інформації про її вплив, що детермінує, на формування девіацій. Впливаючи на соціальні фактори, можна запобігти небажаній поведінці особистості. Вплив може бути спрямований на суспільство загалом, наприклад, через створення негативної суспільної думки стосовно поведінки, що відхиляється від загальноприйнятих норм, об'єктом роботи також може бути сім'я, соціальна група або конкретна особа.

Друга форма – інформування, що включає способи впливу на когнітивні процеси особистості з метою підвищення її здатності до прийняття конструктивних рішень. Для цього часто використовуються статистичні дані, наприклад, про шкідливий вплив наркотиків на здоров'я та особистість тощо. При цьому перераховуються негативні наслідки вживання наркотиків або описуються драматичні долі девіантів, їхня особистісна деградація. Саме по собі інформування не знижує рівня девіацій.

Третя форма соціально-психологічної профілактики – активне навчання соціально важливих навичок. Ця форма переважно реалізується через групові тренінги: резистентності; асертивності; формування життєвих навичок.

Четверта форма – організація діяльності, альтернативної девіантній поведінці. Ця форма роботи пов'язана з поясненням ефекту, що заміняє девіантну поведінку.

П'ята форма – організація здорового способу життя на основі уявлень про особисту відповідальність за здоров'я, гармонію з навколишнім світом і своїм організмом. Уміння людини досягати оптимального стану й успішно протистояти несприятливим факторам середовища вважається особливо цінним.

Шоста форма – активізація особистісних ресурсів. Заняття спортом, творче самовираження, участь у групах спілкування й особистісного зростання, арттерапія – усе це мобілізує особистісні ресурси, які, у свою чергу, забезпечують активність особистості, її невразливість до негативного впливу.

Сьома форма – мінімізація негативних наслідків девіантної поведінки, особливо у разі вже сформованої поведінки, що відхиляється від норм [2, с. 4].

Профілактика девіантної поведінки повинна здійснюватися з урахуванням наукових підходів, емпіричних даних, теоретичних положень, узагальнень щодо практики суспільного життя, законодавчо-нормативного забезпечення, історико-суспільних і сучасних реалій у профілактиці девіантної поведінки. Профілактику в соціальній роботі не розмежовано від партнерської взаємодії фахівців різних закладів, установ, організацій. Загалом сьогодні поставлено вимогу застосування універсального підходу до профілактики поведінкових девіацій у діяльності спеціаліста соціальної роботи, що стосується осіб різних вікових груп, які навчаються чи працюють, урахування відмінностей за ознакою статі, залежно від впливу соціуму [3, с. 47].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що передумовою профілактики девіантної поведінки підлітків є діяльність державних інституцій, а також специфіка організації цієї профілактики: окреслення законодавчим полем кола неповнолітніх осіб (діти віком від 14 до 18 років) [1, с. 141]; проведення заходів, спрямованих на профілактику девіантної поведінки підлітків; диференціація підрозділів, які здійснюють профілактику паралельно з виконанням основних службових обов'язків, підрозділів, спеціально уповноважених здійснювати профілактичну роботу серед підлітків, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та спеціальних установ для дітей, які вчинили злочини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Микитенко М.С. Сучасний стан профілактики девіантної поведінки підлітків органами кримінально-виконавчої інспекції. Науковий вісник. 2014. № 1. С. 136–142.
2. Коротков П.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки». 2013. Вип. 114. С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_22.
3. Парфанович І.І. Наукові підходи до профілактики поведінкових девіацій як сфери соціальної роботи. Social Work and Education. 2016. Vol. 3. № 2. С. 42–49.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студ. вищ. пед. закладів освіти. Київ: Академія, 2000. 544 с.
5. Оржеховська В.М. Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.01. Київ, 1995. 440 с.
6. Шелин І.В. Профилактическая и коррекционная работа с подростками-правонарушителями. Воспитание школьников. 2003. № 6. С. 27–29.
7. Рябов М.В. Гендерні особливості структури вживання алкогольних напоїв підлітками у віці 16–17 років. Вісник Київського університету. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». 2003. № 15/16. С. 91–94.
8. Словарь по социальной педагогике: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Академия, 2002. 368 с.
9. Городяненко В.Г. Соціологія: підручник / за ред. В.Г. Городяненка. Київ: Академія, 2005. 560 с.
10. Демічева А.В. Проблеми девіантної поведінки молоді в умовах трансформації сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: спец. 22.00.04. Харків, 1998. 16 с.
11. Дробницька А. Соціальна робота з підлітками девіантної поведінки у Великобританії. Рідна школа. 2006. № 10. С. 70–72.
12. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота»: у 2 ч. Київ, 2016. Ч. 1: Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доп. 188 с.
13. Ковальчук М.А. Девиантное поведение: профилактика, коррекция, реабилитация. Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2013. 286 с.
14. Рожкова М.И. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: учеб.-метод. пособие / под ред. М.И. Рожкова. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 240 с.
15. Дем'янчук О.О. Програма корекції девіантної поведінки як напрямок соціально-психологічної допомоги підліткам. Соціальний працівник / за ред. О.П. Главник. 2007. № 2 (26). С. 2–4.

УДК 340.12

НЕКЛАСИЧНЕ ФІЛОСОФСТВУВАННЯ В ПОБУДОВІ КАРТИНИ ПРАВ ЛЮДИНИ

NON-CLASSICAL PHILOSOPHY IN THE CREATING OF HUMAN RIGHTS VISION

Корнієнко Г.П., аспірант кафедри філософії
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті досліджуються причини й підстави зміни філософсько-правових поглядів на права людини на основі змін світоглядних парадигм філософствування: класичного та некласичного. У результаті проведеного дослідження стає зрозумілим, якщо класична картина прав людини здійснюється в розвитку парадигми антропоцентризму, переконаності у винятковості людини, де права людини є природними, невідчужуваними і священними, то некласична теорія ставить проблему прав людини в іншому ключі, де до переліку прав входять права, породжувані спільними діями низки суб'єктів, де основне завдання суспільства й держави – турбота про кожну окрему людину шляхом колективних зусиль.

Ключові слова: права людини, філософсько-правові погляди на права людини, класична картина прав людини, некласична картина прав людини.

В статье исследуются причины и основания изменения философско-правовых взглядов на права человека на основании изменений мировоззренческих парадигм философствования: классического и неклассического. В результате проведенного исследования становится понятным, если классическая картина прав человека осуществляется в развитии парадигмы антропоцентризма, убежденности в исключительности человека, где права человека являются естественными, неотчуждаемыми и священными, то неклассическая теория ставит проблему прав человека в ином ключе, где в перечень прав входят права, порождаемые совместными действиями ряда субъектов, где основная задача общества и государства – забота о каждом отдельном человеке путем коллективных усилий.

Ключевые слова: права человека, философско-правовые взгляды на права человека, классическая картина прав человека, неклассическая картина прав человека.

The article inquires into the reasons and grounds for changing the philosophical and legal views on human rights regarding the changes in general paradigms of philosophizing. It becomes clear that the theories and concepts of human rights, created at different times and based on various methodological grounds, consistently form the holistic scientific worldview, where the formation of various human rights visions is primarily associated with different types of philosophizing (classical, non-classical, post-classical).

The classical viewpoint on human rights was shaped in the general context of philosophical and legal concepts, which were based on the idea of individualism and natural law postulates of liberalism. In the classical perspective, human rights are natural, inalienable and untouchable, they exist objectively as a result of a human being born. The classical vision of human rights is a rationalistic theory of human rights, which grounds on the concept of social contract as a source of law and the rule-of-law state and the principle of the division of state power. At the turn of the XIX–XX centuries, the new non-classical vision introduces a new viewpoint on human rights. Non-classical philosophy implies the type of philosophizing by which the thinkers tried to overcome the rationalistic paradigm of the classics. This philosophy was formed primarily as an antithesis of the classical one, as a certain “new philosophical thinking”. The new non-classical viewpoint on human rights proposed the new concern of society and the state - to care about each individual through collective efforts, while allowing pluralism in substantiating human rights from the standpoints of various philosophical and legal doctrines (Marxism, sociological jurisprudence, legal positivism, etatism, etc.). The distinction of the non-classical vision is the plurality of human rights theories and presupposition that each of them includes intrinsic objective knowledge.

Key words: human rights, philosophical and legal views on human rights, classical viewpoint on human rights, non-classical viewpoint on human rights.